

M Ű V É S Z E T

GÉCZI JÁNOS

szabad

(versekké váló esszé Szabados Árpádról)

1.

Évek óta élek együtt egy képpel – egy madárfej, egy fóka, egy olajzöld csacsi, egy giliszta és egy kőkorszaki bunkó van rajta. Hogy éppen e motívumok uralkodnak a nappali szobámon, azt azóta tudom, hogy a mű a nagy német kiállításról visszakerült Szabados Százados úti műtermébe, majd hozzánk. A képfejtésre magam először nem vállalkoznék, hiszen a leginkább grafikus, néha festő, néha meg mindenféle műfajtalanságokat elkövető Szabados mélységesen undorodik, ha a kimondással egy-képűsítve lesznek a motívumai – ezért inkább kisfiúnyi unokaöcsém megállapításait írtam le az előbb. Én abba a piros vonallal megmetszett csőrű madárfejbe egy ágaskodó-feszés mellett, a fóka fehér pöttyös barnájába egy meggörnyedt, fáradságába begöngyölt bölcset, a vonalakkal sraffozott, haránti kék sávban úszó gilisztába spermiumot, fallikus akármít vagy mást, pl. hevesen csapkodó maszkulin nyelvet láttam (később volt olyan megvilágítás, amikor mindezt halnak, majd pedig szemnek véltem), amelyek együtteséhez – számomra – természetes módon kapcsolódott a kőszekerce és a felszerszámozott számból kivágott mezőzöld látványdarab. Így aztán számos címe van a krétarajznak: hangulatomnak, munkámnak, vendégeink életkorának és érdeklődési körének megfelelően, de egytől egyik határos mind a teremtéssel (legyen az akár higgadt isteni, akár nagyon is antropomorf és izgulékony), s a teremtés-teremtődés donkiohizmusával.

Volt korszak, kitalálható, hogy mely bölcselet képviselői által meghatározottan, amikor aszerint osztályoztam a művészeket, hogy teremtők-e vagy alkalmazóak. Kortársaim közül Szabados munkássága (majd meg Márta István zenéje) mutatta meg először, hogy mindennek a kategorizálásnak, s a mögötte meghúzódó művészetfilozófiának nincs kitüntetett haszna, azért, mert erőszakosan s kizárólag a mű – és csakis a szerzőtől lemetszett mű – értékeléséből lehet(ne) a magán- (vagy nem magán-) következtetés(ek)e)t levonni. Holott a mű, a létrehozója életének egy ilyen-olyan darabja, meg maga az élet hordozója is stb. Szabados egyszerre minden, nemcsak a műveket megcsináló, hanem maga a mű (lehet, hogy művek), és mindenekelőtt a viszonyok, térbeli, biológiai, szociológiai, pszichológiai, képi stb. alakzatok, formák, színek elrendezője, létrehozója és természetes, hogy lakója is. Azaz nem hajlandó, mert neki szűk, egy kizárólagos alkotói (élet)eljárást-hasonítást kisajátítani. Hiszen egyszerre több tud lenni, ezért aztán néha alternatív, néha meg ambivalens, holott csak a többön belül tologatja át máshová pillanatnyi súlypontját, azaz az érvényességét. Innen, hogy motívumcsaládjai működésére igyekeznek a hangsúlyokat tenni, és nem magukra a motívumokra, amikor pedig láthatóan mégiscsak azokkal van elfoglalva.

Egyébként, hogy Szabados a képi viszonyokkal olyan kitartóan foglalkozik (igen, láthatjuk, mennyire más mondjuk egy sárga agyból kocsányon lenyúló szem akkor, ha ráhajol egy kék székre vagy egy kockás kigyóra), arra is utal, hogy érzéki örömét leli a munkájában, hogy nincs teljesítménykényszere, s a játék létezésének egyik alapformája. Az önfeladás teszi, hogy rajzaira nem a földi nehézkedés törvénye, hanem a jelek belső vonzóereje a jellemző, ez, ami elrendezi, mintázza, lebegteti, feltjait a keret mellé taszítja, a pontot testté puffasztja, vagy vonallá fogyasztja az alakzatokat. A képi rendezettség is ezért hat először naivnak vagy archaikusnak – amelyet aztán Szabados nyilvánvalóan ellenpontosz (színes ékeket ver az ízesülni kész hajlatokba, kibontja a tárgyak falait, áthúzogatója az energikus ábrákat, természetes faszokat rajzol a hulláknak, a létrát, amelyen egy levágott láb lépeget, a papír fehér falának támasztja – feleségem szerint a létra árnyához van dűtve –, és nagy könnyecpepeket rajzol), éppen azzal, hogy a jeleit sokértelműsíti.

A motívumcsaládok geneológiáját – természetesen Szabadosnál – érdemes megvizsgálni, vélem, ezek azok, amely mesterünk eddigi korszakai között megmutatják a rendet, és nem a különböző festészeti eljárások, szellemi-érzelmi meghatározottságok s egyéb körülmények. Az, hogy mára pl. a szemnek – legyen bár egy narancsláda deszkáján, finom rizspapíron, könyomatként, olajként, ceruzaként vagy videofilmre rögzítve – nincs, nem lehet körülhatárolt jelentése, mert közeltozkodott hozzá a kés, a hal, majd – természetes rendben – az isteni háromszög, az írás (és a jele, az alfa), nemcsak életessé, de festészetileg-grafikailag is árnyalhatóvá, számtalan kapcsolódási pontúvá tette pl. magát a szabadosi – egyébként meglehetősen hűvös, szenttelen fényű – szemeket is. Szabadosnak sikerült egy nagyon érzékeny hálót létrehoznia, amelyben megtalálható a neki fontos rend, s amelynek van közösségi jelentése, és nem is akar több lenni önmagánál; a rendnél. De ahogy e motívumcsaládok – amilyen például a mell-hegy-vulkán-madárőr-csipesz-orr stb. vagy a száj-pina-gyümölcs stb. az érzékszervek, a nemi attribútumok, a felbontolt vagy metszett vagy torzulásokkal ábrázolt emberi testrészek, a magányos jelekből halmazt létrehozó egyszerű síkidomok talpazatai – együttese létezik Szabadosnál, az bizonyos, hogy önálló és mítoszteremtő tulajdonságokkal rendelkezik. Ha ebben a kiterjedt, minden elemében feltűnően árnyaltan és lassan feltáruló, de részleteiben nem egyszer másnak nem megfeleltethető, működő rendszerben Szabados valamit elmozdít – vagy Szabadosba valaki-valami belemozdul – azonnal új relációk jelennek meg.

Szabadosra azonban – most, a litográfiáknál éppen kihívóan – jellemző a mérték tudása is. Itt, láthatólag megint ő szabja meg a dolgok menetét, a tárgyakról-dolgokról-jelekről miután lefosztja a hétköznapi üzenetet, karakteressé formázza valamennyit, professzionálisan megrontja, esetlegessé teszi, egyéníti, majd valamiféle rendet teremt köztük.

A belső mérték idővel azonban egyre többször letaszítja a feleslegeket, a négy éve készült római nagy lapokon már ott vannak az avarszagú, setét, részletecskéket elnyelő üregek, amelyek aztán az amerikai vázlatokon annyira tágultak, hogy utánuk csak az üregek mélyére hullt, magányos dolgok (dologrendek) maradtak – hogy a tökéletes vákuumközeg, az abszolút tiszta tér, a végzetes, egzisztenciális helyzet (igen, az emberi és a grafikus helyzet!) aztán a litográfiákban, az elmúlt években sorra megvalósuljon. Szabados immár egészen lecsupaszította, elemeire szedte a Mindent, de eközben is megmaradt játékos Teremtőnek, hát hogyne lenne akkor játékosabb és teremtőbb, amikor saját esszenciális jégeit – ama öntevékennyé vált múltját – átrendezi, rendet vág köz-

tük, véres drámákat és klasszikus idilleket, pici horrorokat állít be, majd meg, amikor kiderül róla, hogy egy *másik* tér kellős közepére került, oda is áthurcolja immár a jegyeit, meg a jegyeiből származtatott elsődleges, másodlagos, harmadlagos jegyeit. Bár mely – újabb – Szabados-kép minden egyes eleme magában rejt a motívumi csoportok és a képegész rendjét, és a dolgok miközben megismétlődnek (visszautalnak, kopírozódnak, osztódnak, részleteződnek vagy köznapivá stilizálódnak), mégis mássá, eddig ismeretlenné, de mindenkor veszélyesebbé alakulnak. Ez a műépítési (és Szabadosnál életmű-építési) eljárás Szabados Árpádot pl. rokonítja a hasonló elvekkel könyvverseket író Tolnai Ottóval. Hogy mindez mégsem rákosan burjánzó, de arányos és ártetsző, az éppen a mértéknek köszönhető.

A legújabb, a mediterrán figyelmeztetés után készült litográfiákon Szabados csakis létezési gondokkal birkózik. Tisztasága, tragikus motívumösszegzései, erőteljes, némelykor már-már brutális színei, játékos-fanyar-komor harmóniai összegzést sejtetnek; ettől a ponttól láthatólag mindent szabad csinálni (és a minden is szabad). Amikor a Térdelő című 1992-es munkában egyesül az istenség és racionalitás háromszögével a térdeplő férfi, a figyelő szem, a lobogás sátáni vörösével, s mindez a vulkanikus, kármin csúcsú mellék-dombok, a szétterült és mégis magmatikusan remegő, elfogadó-megértő táj felett, nos, akkor már nincs értelme külön beszélni mesterünk minden munkájában jelenlévő teremtő érzékiségéről, asszociatív racionalitásáról, és talán az se érdekes, hogy éppen egy szétszerelt emberi testből csinálja meg árnyéktalan teremtményét, vagy az arc darabjait (miközben azokat valami mágneses erővel tölti fel, megfürdeti mindenféle fogalmakban) rendezni egy eszményibb arcmássá, hiszen csak azt és úgy csinál, amit és ahogyan akar, mert szeretné benépesíteni a kiürült színteret.

2.

*szabados könyomatairól akartam
nekem már minden mozdulatom ilyen
tétova és önmagába visszahajló
a rézzöld sraffozásról a kiékelte
meghasgatott csontcsuklókeről
a címeiről amelyek mostanság
csak a technikát jelölik
vagy az indulatot
ezért tapétáztam ki asztalom mögött
tenyérmű nyomatokkal a falat
a fal ahogy vastagra hízta magát
egyre több lett a füle az orra
egyre több az ágaskodó férfiúi szerve
egyre csak egyre ismételte magát
mint az eső és a homokszemek
a szélfúvásban s a fraktálok
könyomatokkal tömtem ki a szobámat
vagy tőkésűlynak akartam a napviharban
az egyensúlyvesztés aljára holmi
szabad nehezéknek*

amikor megláttam a csúcson
 a létráról leesett pici figurát
 (a rossz nyomat rossz színei között)
 hogy fújja vérpirosra
 miként pumpálja már-már beleszakad
 fel fel (mint ama rabok)
 a fekete földre szorított fekete szájjal
 egyre nagyobbra
 a reggel még gyöngykicsi volt gömbcéklákat

3.

azt mondja a telefonba
 nem lehet fekete
 a fekete egyébként nem szín
 ahogy a fehér sem
 ő színekkel dolgozik
 a színek apró kalapácsaival
 veri darabokra a tárgyakat
 és a nagymetszésű ajkait
 hogy aztán mindent beborítsanak
 azok az éles peremű szilánkok
 befúródjanak a cellulózba
 a fenyőrostos keretbe
 ha feketét használna
 mondja már nem festene
 helyette a zöldet és a vöröset
 nyomja egymás után a szűrkére
 az éppen olyan
 de azért oda áll elé

4.

megfigyeltem
 ahogy elcsúszott egymáson a szöveg
 akár az olajon amit annuska
 az a moszkvai némbor elöntött
 a villamossín előtt
 ugyanaz a szöveg
 láthattam
 háromszínű (lásd fentebb)
 mégis egy
 mégis három

5.

az én Test tájamon
 (nincs hasonlata
 ahogy szorgalmasan bele-
 belemerül önmagába)
 azaz az én körperlanschaftomon
 az a szem egyre hosszabb indát növeszt
 elérte a málnacsúcsos mellett
 éppen most harap bele három fog
 mint az ezüstbe a hangyasav
 mint a kis ötszögek a halántékba
 az én Test tájam ilyen
 nem illeszkedik
 és nem figyel másra
 növelgeti a pisztolytöltényeket
 neveli a horizontot
 ha nem lennék óvatos
 magára rántaná
 a bőköpenyes valóságot

SZABADOS ÁRPÁD: „CSÚCS”